

SAMOSVOJAN MISAONI PROSTOR

ESAD ĆIMIĆ

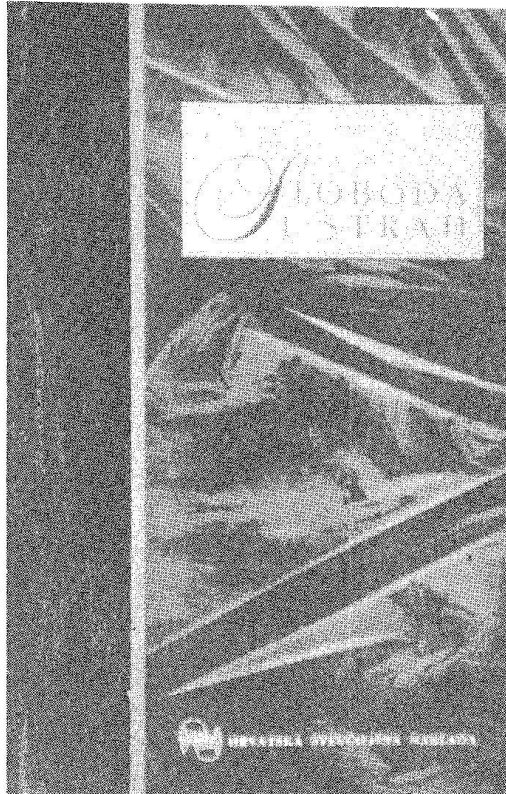
Smještajući se između bitka i ne-bitka živa svijest hrvatskog narodnog opstanka misaono se opskrbljuje *predzidem* čime se beznažno utkiva u gotovo okovanu tradiciju, koja je malo ili nimalo potiče da započne sebe samu ili bilo što. O tom stanju do sada je svjedočila književnost, donekle povijesne znanosti, a malo ili nimalo filozofija, odnosno sociologija. Ovaj zahvat treba ubrojiti u prvi utemeljen filozofski iskorak iz kojeg, na bogato razvedenoj misaonoj podlozi, izrasta i sociologijski diskurs. Ovo promišljanje smješta se u okviru tri iskaza svijesti: Hrvatska je predzide, Hrvati su predzide i Mi smo predzide.

Prvi dio ovog ogleada bavi se protuslovnosti istovjetnosti naroda i samog predzida. Naime, u odlučnim prekretnicama hrvatske povijesti svijest iznova pokušava bezpredrasudno problematizirati svoju gotovo po sebi razumljivu bit označenu kao *predzidnu*, čime se postupno i bolno otvara povijesno mišljenje bitka opstanka i hrvatskog bitka-u-svijetu. Pisac uvjerljivo demonstrira otvaranje problemskog polja svijesti u kojem, na trenutak, metodički skepticizam postaje bitan i oglašava se putem onoga *kao da*. To pak podrazumijeva da se metaforičko i simboličko *kao da* povlače i ustupaju mjesto ontološkom *kao da*. Iz toga pak izvire i njim je poticana osebnija pojmovnost koja sugerira tri moguća načina opstanka: *biti između, ni tu ni tamo biti i radi sebe biti tu*.

Analiza izvedenice

Virtuozno primjenjujući hermeneutičku metodu Paić pravi prodoran analitički zahvat iz koga se, u konačnici, nadaju ove misaone izvedenice: od 15. stoljeća Hrvati su označeni predzidem, odnosno štitom kršćanstva i kršćanskih država; Hrvati se čute ambivalentno: i predzidem i vratima; otuda je Hrvatskoj mjesto između svjetova Istoka i Zapada, te je ona i prag Zapada; na tome izrasla svijest račva se u ponos i odvratanje, što će reći: hoće opstati opirući mu se, odnosno ne pristaje na predzidan opstanak. Svedeno: simboli i znakovlja se ovdje natječu i poništavaju, pojmovi se javljaju sa problemskim nabojem, što se sve bitno odražava na poimanje hrvatskog identiteta.

Posebno je Paiću pošlo za rukom da odslika dramatsku svijest hrvatstva na crti težnje za priznanjem, što postaje vrelom mnoštva iluzija, koje se, opet, hrane pričini-ma kao da Hrvati nisu tu radi sebe, kao da ne zadovoljavaju vlasti-

Ivo Paić:
»Sloboda
i strah« /
Hrvatska
sveučiliš-
na
naklada,
Zagreb,
1997.

te interese, nego su radi *drugih* za koje se čak i *žrtvuju*. To vrhuni u spoznaji prevladavanja jednako usmjeravajućih i varljivih, promjenjivih interesa novovjekovne politike Zapada upravljene dijelom i k hrvatskom prostoru. Otuda zijev između zahtijeva razuma i svjetovnih interesa, mada prisutan u davnoj Marulićevoj poslanici Hadrijanun VI godine 1522. Spoznaja da ne postoje već ugrađeni konstrukti koji čine obvezatnim zapadne države prema Hrvatima, tek s ovom studijom biva prisutnija u jednom filozofijsko-sociologijskom diskursu. Ispostavlja se da spoznajno polje osviještene napetosti razvidno ukazuje da iskaz *radi sebe biti tu* sažima otpor izvorne odlučnosti da se odhrva svakovrsnim mitskim ili ideološkim zatočeništvom u predzidno *biti između*.

Svijest i samoživot

Jer, vitalnost opstanka zatečene svijesti duguje samostalnom govoru mita (mitosfera) ili pak samostalnom govoru ideologije (ideosfera). Bilo u jednom ili drugom, ona, svijest, zadovoljava svoju samoživot. Na putu nakane da se opstane, ali ne bilo *ako* nego upra-

vo *ako* (u smislu narodskog identiteta) isprečava se nužan međustupanj kojem svijest, zbog svoje misaone lagode, ne odolijeva, a koji se iskazuje u sintagmi *ni tu ni tamo biti*. Sabijen među zidove (otuda: pred-zide), ali suočen s odškrnutim vratima, ovaj osviješteni identitet u tome vidi znak *prijelaza*. Praćen u svim svojim uzletima i padovima proces svijesti u ovoj studiji biva suočen s granicama svoga *biti između*, što animira samorefleksiju i samoživot koja silovito zahtijeva upravo svoje *radi sebe biti tu*.

Duhovnom oku sociologa ne izmiče briljantna analiza fenomena straha u hrvatskom narodu. Paradoksalno je što moć straha postaje, i kad neće, tvoračka sastavnica iskustva svijesti predzida opstanka. Kad god se zbila iznevjeraj načela razuma inspiriranog kršćanskim naukom na kome izrasta prijateljstvo s neprijateljem – u svim tim slučajevima strah se javlja kao osamostaljeni čimbenik i oblikovna sila što podjednako utječe i na žrtvu i na silnika. Razlaganje fenomena straha ukazuje na izvorišta figure »prisilna hinjenja i dvojbeni identiteta«. Zatečena iznevjerom načela razu-

ma svijest se postupno osposobljuje za problemski pristup što je dovoljno osebnijem, budući da izražavaju egzistencijalne strepnje i strahovi što prate narodni opstanak.

Ne daj Bože gore!

To svijest privodi i odluci. Ova spoznaja duguje mnoštvu nedoumica, kao što je i iznevjera očekivane zapadne kršćanske solidarnosti pred turskom navalom i, što nije manje važno, rascjep u kršćanskom bitku-u-svijetu. Magistralno je autor pokazao kako se pokorost zahtjevima kršćanskog čistog nauka počinje povlačiti pred zahtjevom opstanka u takvom svijetu. Povijesni primjeri uvjerljivo ilustriraju i svjedoče o onom što se stvarno dogodilo. I ne samo to. Primjerna metoda i izbirljiva pojmovna i kategorijalna mreža olakšava autoru da svijest čitaoca privede spoznaji kako doživljeni strah, sjećanje na njega i strah pred njegovim uvećanjem zaštićuju svijest narodna opstanka. Kao da slušamo odjeke narodne mudrosti: »Ne daj Bože gore!« Tako se postupno izvlači zapretana pojmovnica višestoljetna raspoloženja svijesti narodna opstanka i pretvara u široku ravničarsku rijeku koja iz dubine narodne duše zbori vlastite patnje, kolebanja, nespokojsva što proizvode »nesretnu svijest« podjednako izvjesnog povijesnog izlaza i povijesne beznačnosti. Ovaj pak uvid koji upućuje na to da fenomen strahovanja, njegovo nošenje i podnošenje, postaje, prorječno ukorijenjenje svijesti narodna opstanka uz udaljšavanje od svakog lamentiranja. Sve se razrješava uz napor oslanjanja na vlastito, na druge neprenosivo skrbljenje »za bitak svoga opstanka i navlastiti bitak-u-svijetu«.

Onaj tko prode u bit misaonog tijeka, odnosno onaj koji dokući krajnji misaoni rezultat ove uspješne analize osposobio je sebe za utjecaj na sebe i druge da sebe smjesti i drugima omogućiti osvajanje i usvajanje modernog senzibiliteta hrvatske duhovnosti.

Golema literatura koja je bila predmet analize, sklad između teorijskog i iskustvenog u onom dijelu studije u kojemu je na djelu sociološki diskurs, bogat i izabirljiv pojmovnik, misaono guste formulacije – sve to sugerira zaključak da je na ovoj studiji radio čitav jedan tim znanstvenika. Budući je ona djelo jednog autora zaslužuje kompliment koji se rijetko kada može nekom dodijeliti. Ona će, u svakom slučaju, biti oslon i instrument intenzivnog osvješćivanja u duhovnu situaciju našeg vremena i navlastito hrvatskog društva.